

KDO VSE PIŠE IN (SO)USTVARJA SLOVENSKO KNJIŽEVNOST?

Marijanca Ajša Vižintin

Inštitut za slovensko izseljenstvo in migracije, ZRC SAZU, Ljubljana

UDK 808.1:323.15(100=163.6):323.15(497.4)

V prispevku predlagam širše in bolj vključevalno razumevanje, kdo vse so (so)ustvarjalci slovenske književnosti. Poleg pripadnikov slovenskega večinskega prebivalstva, živečih v Sloveniji, katerih materni jezik je večinoma slovenščina, so kot slovenski književni (so)ustvarjalci sprejeti tudi slovenski zamejci ter slovenski izseljenci s potomci. Predlagam, da med (so)ustvarjalce slovenske književnosti vključimo tudi slovenske priseljence s potomci in pripadnike manjšin, živečih v Sloveniji.

slovenska zamejska književnost, slovenska izseljenska književnost, slovenska priseljen-ska književnost, slovenska manjšinska književnost v Sloveniji

The article recommends a more inclusive understanding of who are the authors of Slovene literature. It suggests that all writers, poets and dramatists of both sexes should be included in Slovene literature if they are connected to Slovenia by location, culture, ethnicity or language. Slovene authors are not only Slovenes living inside Slovenia with Slovene language as a mother tongue, members of Slovene transborder communities and Slovene emigrant communities, but also »new« minorities and immigrants (and their offspring), and constitutionally protected minorities living in Slovenia.

literature of Slovene transborder communities, Slovene emigrant communities, »new« minorities, immigrants (and their offspring), literature of constitutionally protected minorities in Slovenia¹

1 Uvod

Med slovenske književne ustvarjalce uvrščamo tiste, ki ustvarjajo v matični domovini (znotraj državnih meja Republike Slovenije) v slovenskem jeziku, slovenske zamejce in po osamosvojitvi Slovenije 1991 tudi slovenske izseljence. Postavljam pa si vprašanje, koliko je v slovenski kolektivni zavesti prisotna književnost prebivalcev Slovenije, katerih slovenščina ni materni jezik. Mogoče je 21. stoletje čas, ko bomo sposobni preseči začetke analize sodobne književnosti iz 19. stoletja, »ko je univerzalna književnost začela dobivati nacionalne obrise in so nacionalne meje začele omejevati tudi razmislek o literarnem ustvarjanju« (Jacek Kozak 2010: 130) in ko se bomo namesto marginalizacije izseljenske/priseljenske literarne produkcije v tujih jezikih zmožni odločiti za vključevanje (Žitnik Serafin 2014a).

¹ Angleška terminologija je usklajena s prevodi v publikaciji *Bridges and Walls* (Johnson Debeljak 2012b: 15–16); gre za prevod publikacije *Večkulturna Slovenija* (Žitnik Serafin 2008).

Prvi pogoj, da bi spremenili naše (ne)zavedanje in (ne)znanje o književni ustvarjalnosti vseh prebivalcev Slovenije, je sodelovanje med pripadniki večinskega slovenskega prebivalstva in manjšinskimi skupnostmi, ustavno priznanimi ali ne. Sledila bi uvrstitev književnih besedil v preglede slovenske književnosti, antologije, učne načrte in berila. Predstavniki manjšin (italijanske, madžarske, romske) in priseljencev bi se lažje poistovetili s slovensko kulturo in identiteto, ki bi sprejemala dejanski slovenski kulturni, jezikovni in etnični pluralizem znotraj svojih državnih meja kot vrednoto – in to brez občutkov kakršnekoli ogroženosti. Na ta način bi (nevidne) manjšinske, priseljske skupnosti in jeziki postali vidni v slovenskem večetničnem, večjezičnem, večkulturnem in družbenem prostoru, s čimer bi prispevali k razvoju medkulturnega dialoga ter medkulturne vzgoje in izobraževanja (Vižintin 2013) tudi v vzgojno-izobraževalnem sistemu pri pouku književnosti. Najbolj primerna je dejavna metoda poučevanja književnosti, in sicer problemsko-ustvarjalni pouk (več o tem glej Žbogar 2007; 2010), s katerim lahko pomembno prispevamo k razvoju strpnosti in sprejemanju drugačnosti (Šlibar 2006). Razvoj medkulturne vzgoje in izobraževanja tako ne bi bil več samo stvar posameznih pogumnih, subverzivnih, medkulturno ozaveščenih in angažiranih učiteljev (Skubic Ermenc 2007b: 68–69, Zudič Antonič 2010: 212, Krek, Metljak 2011: 138, Milharčič Hladnik 2011a: 17–18), ampak sestavni del učnega procesa ter razvoja medkulturne zmožnosti pri vseh učiteljih in učencih (De Toni, Kožar Rosulnik, Vižintin 2013).

2 Slovenski književni (so)ustvarjalci

Kaj tvori slovensko kulturo in kaj en del te kulture, slovensko književnost? Jože Pogačnik (2001: 354) pojasnjuje: »Zamejski in zdovski² Slovenci skupaj s Slovenci, ki živijo v matični državi Sloveniji, tvorijo tisto, kar imenujemo skupni slovenski kulturni prostor.« Precej širše ter bolj vključevalno in dostojanstveno do vseh prebivalcev, živčih v Sloveniji, ter vseh, ki sami sebe dojemajo (tudi) kot slovenske avtorje, širi razumevanje definicija Janje Žitnik Serafin (2008: 11): »Matična kultura večinskega naroda v Sloveniji in izseljenska, ki se je v zadnjem poldrugem desetletju naposled uveljavila tudi tu, pa slovenska zamejska in manjšinske kulture v Sloveniji ('avtohtone' in 'priseljske') so tisto, kar v tej knjigi imenujem sokulture, saj jih

² V pomenu izseljenski: »Pojem zdovske književnosti je nastal v novejšem času, izvira pa iz besede zdomec, ki pomeni odseljenca v fazi, ko se še namerava vrniti v Slovenijo« (Pogačnik 2001: 354). Poimenovanje je skladno z evropsko migracijsko politiko v drugi polovici 20. stoletja, ki je izhajala iz predpostavke, da so izseljenci le zdovci, ki se bodo vrnili domov. Vendar so migracijske raziskave pokazale, da večina izseljencev ostane v državi, v katero so se izselili, čeprav obiskujejo izvorno državo: v državi, kamor so se izselili, si ustvarijo nov dom, se zaposlijo, naučijo se jezik novega okolja, otroci se izobražujejo v vzgojno-izobraževalnem sistemu, si ustvarijo družine, prijateljske vezi, nekateri so aktivni v društvih, kulturno ali politično itn. Primer: Slovenci, ki so se izseljevali v Nemčijo v drugi polovici 20. stoletja (po podpisu pogodbe o gostujočih delavcih med Jugoslavijo in Nemčijo leta 1968), so v Nemčiji ustanovili okoli 20 slovenskih (kulturno-športnih) društev, ki še vedno delujejo; še več, na pragu 21. stoletja društva drugo za drugim praznujejo 40- ali 35-letnice svojega obstoja. Prvo med njimi je bilo ustanovljeno leta 1970 v Stuttgartu, leta je 2010 obeležilo svojo 40-letnico delovanja. O tem, da so Slovenci v Nemčiji ostali, da so torej izseljenci, ne zdovci, priča mdr. dejstvo, da Republika Slovenija v letu 2014 v Nemčiji zaposluje šest učiteljev slovenskega dopolnilnega pouka, ki potomce slovenskih izseljencev poučujejo slovenski jezik in kulturo.

povezuje bistveni dejavnik: šele vse skupaj namreč tvorijo kulturo v sodobnem smislu.« Iz te definicije slovenske kulture izpeljujem definicijo slovenske književnosti. Slovensko književnost torej predstavljajo vsa književna besedila, ki so jih napisali avtorice in avtorji, ki so:

1. rojeni v Sloveniji in so v Sloveniji ostali ter ustvarjali, njihov materni jezik je slovenščina (književnost t. i. matične kulture večinskega naroda v Sloveniji);
2. ostali zunaj slovenskih državnih meja zaradi političnih odločitev, ki so se »za mejo« rodili in »za mejo« ustvarjali, njihov materni jezik je slovenščina in/ali še drug jezik, nekateri ustvarjajo tudi v jeziku okolja (t. i. zamejska književnost);
3. rojeni v Sloveniji, a so se izselili kamorkoli po svetu, kjer so še vedno ustvarjali ali v slovenščini in/ali v jeziku okolja (t. i. slovenska izseljenska književnost);
4. rojeni v Sloveniji, a so hkrati pripadniki italijanske, madžarske ali romske manjšine, ustvarjajo v maternem jeziku in/ali v slovenščini (t. i. manjšinska književnost ustavno priznanih manjšin);
5. rojeni v Sloveniji, a so njihovi (stari) starši prišli od drugod, ustvarjajo v maternem jeziku, ki večinoma ni slovenski, in/ali v slovenščini (priseljenska književnost t. i. druge/tretje generacije priseljencev oz. potomcev priseljencev);
6. rojeni drugje, a so se priselili v Slovenijo in zdaj pišejo v Sloveniji, ustvarjajo v maternem jeziku, ki večinoma ni slovenski, in/ali v slovenščini (t. i. priseljenska književnost novopriseljenih oz. književnost priseljencev prve generacije).

Književno ustvarjanje vseh teh pisateljic in pisateljev, pesnic in pesnikov, dramatičark in dramatikov predstavlja slovensko književnost – če je naše izhodišče vključevanje, ne izključevanje. A tako široko dojemanje slovenske književnosti je redko in »žal še vedno bolj načelno kot pa funkcionalno« (Žitnik Serafin 2008: 12), še manj pa razvidno v pregledih slovenske književnosti, učnih načrtih in berilih.

Ali slovenska književnost izgubi ali pridobi, če v svoje pojmovanje vključi avtorice in avtorje, ki so priseljeni v Slovenijo, ter so »in-in«, saj pripadajo (vsaj) dvema kulturama in dvema jezikoma?³ Slovaška in slovenska pisateljica Stanislava (Crobáková) Repar,⁴ ameriška in slovenska pisateljica Erica Johnson Debeljak, srbska in slovenska dramatičarka Miomira Šegina, bosansko-hercegovski in slovenski pesnik Ismet Bekrić so le nekateri, ki so se priselili v Slovenijo in tu nadaljevali s svojim književnim ustvarjanjem; mnogi med njimi so prejeli mednarodne književne nagrade. Lidija Dimkovska (2014: 11) npr. navaja: »Dejstvo je, da je danes po celem svetu, ne le v Sloveniji, vse več avtorjev, ki se selijo, spreminjajo okolje, dom, nekateri tudi jezik, nomadstvo je že naravni pojav med umetniki, migracija pa neločljiv del življenja. Zato ni čudno, da na literarnih srečanjih vse več avtorjev ne predstavlja le ene države. Zame (in tudi za organizatorje literarnih dogodkov po svetu) je že samoumevno, da ob mojem imenu stoji Makedonija/Slovenija.«

³ O sestavljeni identiteti (in-in) glej več v npr. Milharčič Hladnik (2011b).

⁴ Eno od svojih del je Stanislava Crobáková Repar (2009) nasloвила *Slovenka na kvadrat*, torej Slovenka in Slovakinja, Slovinka in Slovenka; istoimenska knjiga je leta 2011 izšla tudi v slovaščini.

Tudi pripadniki manjšin v Sloveniji so nosilci (najmanj) dveh jezikov in kultur; ena od teh je slovenska, so »in-in«, npr. romski in slovenski pisatelj Rajko Šajnovič, italijanska in slovenska pisateljica Martina Gamboz, madžarska in slovenska pesnica Judit Csuka Zagorec itn.⁵ Manjšinski avtorji v Sloveniji (pripadniki italijanske in madžarske manjšine) so »orientirani bolj proitalijansko oziroma promadžarsko kot pa proslovensko, kot da ne pričakujejo več čudežev na področju afirmacije in prepoznavnosti v slovenski kulturi. [...] Se slovenska literarna scena sploh zaveda, kaj/koga vse izgublja?« (Dimkova 2014: 9) Kljub temu pa nekateri svoja dela izdajajo dvojezično oz. prevedena v slovenščino.⁶ Poleg tega mnogi svoja leposlovna dela izdajajo v izvornih državah ter slovenske avtorje prevajajo v svoje matere jezike in tako širijo kulturo slovenskega naroda v druge jezike, kulture.

Najtežje za avtorje je, če jih nihče ne prepozna kot svoje: niti država, iz katere so se izselili, niti država, v katero so se priselili; niti večinska niti manjšinska skupnost. Izhajam iz prepričanja, da v slednjem primeru vsi izgubimo – in nasprotno, vsi pridobimo, če izberemo vključevalno možnost ter jih prepoznamo tudi kot slovenske književne ustvarjalce.

3 Primeri dobre prakse

Zbirka *Slovenska književnost* v tretjem delu vsebuje posebno poglavje z naslovom *Književnost v zamejstvu in zdomstvu* (Pogačnik 2001: 351–401). Tudi v nekatera slovenska osnovno- in srednješolska učna gradiva so uvrščena besedila zamejskih književnih ustvarjalcev iz Italije in Avstrije (Miroslav Košuta, Gustav Januš, Marko Kravos, Jani Oswald, Maja Haderlap, Boris Pahor, Alojz Rebula, Janko Messner, Florjan Lipuš, Andrej Kokot), postopoma tudi besedila slovenskih izseljenskih ustvarjalcev (Zorko Simčič, Zlata Pirnat, Vladimir Kos); nekatera gradiva vsebujejo informacije o slovenski zamejski in izseljenski književnosti (Žitnik Serafin 2014b).

Odnos do slovenske izseljenske književnosti se je po štiridesetletni blokadi bistveno spremenil po letu 1991. Janja Žitnik Serafin (2008: 50) meni, da izseljenski pisci »vnašajo z izvirnimi deli, napisanimi v materinščini, v slovensko literaturo svoje intimno doživljanje tujine, ki jim je postala dom. Na drugi strani pa tisti, ki pišejo v jeziku nove domovine in so njihova dela postala sestavni del literatur drugih narodov, vnašajo v tuje literature prvine slovenskih književnih in kulturnih tradicij.« Delo, ki vsebuje doslej najbolj celosten pregled na tem področju, je *Slovenska izseljenska književnost* (Žitnik, Glušič 1999) v treh zvezkih: Evropa, Avstralija, Azija; Severna Amerika; Južna Amerika.

⁵ Izbrano zaporedje kot izhodišče upošteva materni jezik oz. izvorno državo.

⁶ Npr. zbirka *Romske pravljice/Romane vištorje* pisatelja Rajka Šajnoviča (2005) je dvojezična (slovenščina in dolenska romščina; v dolensko romščino je med drugim prevedel tudi nekatere pesmi Franceta Prešerna: *Džilavani buti i džilava: izbirimbel/Poezije in pesmi: izbor*); Judit Csuka Zagorec je v letih 1997–2013 izdala šest samostojnih pesniških zbirk, od tega so tri v madžarskem jeziku, dve v slovenskem, ena je trijezična (madžarsko-slovensko-nemška). Martina Gamboz ustvarja »prozo v slovenščini in italijanščini, pri tem pa nobenemu od obeh jezikov ne daje prednosti, temveč izbira jezikovni kod glede na obravnavano tematiko« (Dimkova 2014: 441).

Pomemben korak k sprejemanju dejstva, da v Sloveniji pišejo tudi avtorji in avtorice, ki so se v Slovenijo priselili iz drugih držav in katerih materni jezik ni slovenščina, je bil narejen leta 2010 v Društvu slovenskih pisateljev. To je med svoje člane sprejelo tudi državljanke ali prebivalce Republike Slovenije, ki pišejo »v slovenskem ali v svojem maternem jeziku« (*Temeljni akt* ... 2010: 3). Erica Johnson Debeltjak, slovensko-ameriška/ameriško-slovenska pisateljica, je spremembo ocenila kot izjemno: Društvo slovenskih pisateljev »nastopa z mesta, ki ni mesto šibkosti in podrejenosti, ampak mesto moči in varnosti. Pokazalo je, da niti sebe niti slovenskega jezika ne vidi na robu eksistenčnega brezna. Pokazalo je, da se ne boji raznolikost in odprtosti« (Johnson Debeltjak 2012a), kar pa ne velja za večino drugih organizacij, povezanih s književnostjo in finančnimi sredstvi. »Druge slovenske literarne institucije so do te odločitve zavzele različna stališča, takorekoč vse pa so zaloputnile vrata, da bi ostali *nepravi* zunaj« (Dimkova 2014: 10).

Leta 2010, ko je Društvo slovenskih pisateljev postalo bolj vključujoča organizacija do ustvarjalcev, pišočih v Sloveniji v različnih maternih jezikih, je izšla *Antologija sodobne slovenske literature*, ki v svoj izbor »kvalitetne slovenske književnosti« (Zupan Sosič, Nidorfer Šiškovič, Huber 2010: 10) poleg besedil t. i. matičnih slovenskih ustvarjalcev uvršča tudi besedila zamejskih književnih ustvarjalcev (Miroslav Košuta, Marko Kravos, Boris Pahor, Marko Sosič, Florjan Lipuš) in besedila nekaterih ustvarjalcev, ki so se rodili zunaj Slovenije,⁷ se priselili v Slovenijo, tu študirali in delujejo v Sloveniji (npr. Dušan Jovanović je rojen v Srbiji 1939, v Slovenijo se je priselil leta 1953; Dragica (Draga) Potočnjak je rojena leta 1958 na Hrvaškem, v Slovenijo se je priselila leta 1964) ali so potomci priseljencev (npr. Esad Babačić, rojen leta 1965 v Ljubljani) in objavljajo v slovenščini. Štiri leta prej (2006) je bil poleg slovenskih zamejskih in izseljenskih pesnikov in pesnic v antologijo slovenske poezije 20. stoletja (Kolšek 2006) uvrščen tudi Josip Osti (rojen leta 1945 v Bosni in Hercegovini, študiral in deloval je v Sarajevu do 1992, v Slovenijo se je priselil leta 1993). Obe antologiji s svojim izborom širita pojmovanje, kdo je slovenski književni ustvarjalec – obenem pa delujeta vključevalno, saj besedil slovenskih zamejskih, izseljenskih in priseljenjskih avtorjev oz. potomcev priseljencev ne predstavljata ločeno v posebnem poglavju (kot Pogačnik 2001).

V učnih načrtih in učnih gradivih priseljenjski in manjšinski pisci, tudi če pišejo v slovenščini, niso omenjeni, čeprav deluje v Sloveniji »vsaj 120 aktivnih priseljenjskih leposlovnih ustvarjalcev« (Žitnik Serafin 2008: 13; 2014b). Pomembne prispevke k predstavitvi priseljenjske in manjšinske književnosti v Sloveniji predstavljajo raziskave Maruše Mugerli (2005), Lidije Dimkove (2005, 2014), Janje Žitnik Serafin (2008, 2014b), objave v revijah *Paralele*⁸ in *Locutio*,⁹ posamične raziskave in projekti,

⁷ Rojeni zunaj Slovenije, a v isti državi: rodili so se v drugih republikah nekdanje skupne države Jugoslavije, natančneje Kraljevine Jugoslavije (1929–1945), Demokratične federativne Jugoslavije (1945), Federativne ljudske republike Jugoslavije (1945–1963), Socialistične federativne republike Jugoslavije (1963–1992).

⁸ »Revija Paralele je namenjena vprašanju kulture pripadnikov drugih narodov, ki živijo v Sloveniji. Izide enkrat letno ob srečanju *Sosed tvoje brega*, ki ga organizira Javni sklad RS za kulturne dejavnosti« (Paralele 2014).

katerih rezultate bi bilo treba zbrati, npr. romska književnost (Vižintin 2012), poezija slovenske manjšine v Italiji ter italijanske v Sloveniji in na Hrvaškem (Košuta 2006, Deghenghi Olujić 2006).

Najbolj celostno to področje predstavlja delo *Iz jezika v jezik: antologija sodobne manjšinske in priseljske književnosti v Sloveniji* (Dimkovska 2014). Na več kot 500 straneh je predstavljenih 34 avtorjev, »ki pišejo tudi ali samo v svojih maternih jezikih, in sicer v madžarskem, italijanskem, romskem, slovaškem, makedonskem, bosanskem, hrvaškem, srbskem in angleškem. Antologija izpostavlja na enem mestu največje in najboljše literarne dosežke že uveljavljenih, malo manj uveljavljenih ali še neuveljavljenih manjšinskih in priseljskih avtorjev« (Dimkovska 2014: 1). Besedila so objavljena v obeh jezikih (v maternem jeziku pisca in v slovenskem jeziku) in so tako »poskus dialoga s slovenskimi bralci, prehod iz monološkega v dialoško stanje, značilno za odnos med avtorjem in bralcem«, kot izpostavlja glavna urednica Lidija Dimkovska (2014: 17). Ta antologija je novost v slovenskem književnem prostoru – za zdaj v posebni knjižni izdaji – in skupaj z delom *Večkulturna Slovenija* (Žitnik Serafin 2008) postavlja pomembne temelje za nadaljnje raziskave, posvečene »vprašanju tematske, slogovne in družbeno-kulturne specifičnosti književne produkcije slovenskih izseljenskih pisateljev in priseljskih pisateljev v Sloveniji« (Žitnik Serafin 2014a: 39–40).

4 Predlogi za spremembe ter vključevanje v učne načrte in učna gradiva

Alenka Žbogar (2010: 351) meni, da »velja premisliti, kako lahko pri pouku književnosti prispevamo h krepitvi posameznikove kulturne zavesti (in identitete) – individualne, nacionalne in globalne – ter kako uspešno spodbujati medkulturno povezovanje (inter- in intrakulturno)«. Za uspešnejši razvoj medkulturne vzgoje in izobraževanja ter medkulturne zmožnosti pri pouku književnosti bi potrebovali iztočnice med izobraževalnimi in funkcionalnimi cilji ter pri standardih znanja. Samo načelna podpora na začetku učnega načrta¹⁰ je premalo, da bi bili učitelji pri izboru in obravnavi književnih besedil pozorni na razvoj medkulturne zmožnosti pri učencih.

Na tem mestu se osredotočam na učni načrt za slovenščino, in sicer za pouk književnosti v osnovni šoli.¹¹ Predlagam, da poleg obstoječih besedil v učne načrte in berila uvrstimo še besedila, ki so jih napisali Slovenci, živeči v Sloveniji, slovenski zamejci in izseljenci, pa tudi besedila priseljencev in pripadnikov manjšin v Sloveniji, npr.:

⁹ Revija »*Locutio: prva slovenska literarna on-line revija*« (Locutio 2005).

¹⁰ Opredelitev predmeta: »Z zaznavanjem kulturnih, etičnih, duhovnih in drugih razsežnosti, ki jih premore besedna umetnost kot eden najuniverzalnejših civilizacijskih dosežkov, ki je za obstoj slovenstva še posebno pomemben, se utrjujejo kulturna, domovinska in državljanska vzgoja ter **medkulturna in širša socialna zmožnost**« (Poznanovič Jezeršek idr. 2011: 4). Splošni cilji: »Predmet slovenščina omogoča oblikovanje osebne, narodne in državljanske identitete ter razvijanje ključnih zmožnosti vseživljenjskega učenja – predvsem sporazumevanje v slovenskem (knjižnem) jeziku, socialno, estetsko, kulturno in **medkulturno zmožnost**, učenje učenja, informacijsko in digitalno pismenost, samoiniciativnost, kritičnost, ustvarjalnost, podjetnost ipd.« (prav tam: 6) (poudarila M. A. V.).

¹¹ Podobno bi veljalo tudi za srednjo šolo in fakulteto; na slednjih bi lahko ponujali književnost manjšin, priseljencev v Sloveniji (za začetek) npr. kot izbirni predmet.

- eno besedilo avtorja/avtorice, pripadnika ene od treh ustavno priznanih manjšin (italijanske, madžarske, romske);
- dve besedili avtorjev/avtoric, pripadnikov priseljskih skupnosti (albanske, afriške, ameriške, bolgarske, bošnjaške, hrvaške, kitajske, kosovske, makedonske, srbske, slovaške idr.);
- eno besedilo, ki tematizira vključevanje/izključevanje priseljencev, manjšin.¹²

Predstavljam si, da bi bilo npr. besedilo avtorja/avtorice iz italijanske skupnosti uvrščeno v 1., 4. in 7. razred; besedilo avtorja/avtorice iz madžarske skupnosti v 2., 5. in 8. razred; besedilo avtorja/avtorice iz romske skupnosti pa v 3., 6. in 9. razred; besedila pripadnikov ustavnih manjšin bi torej rotirala skozi vsa triletna, vsaka skupnost bi se predstavila enkrat v triletnju. Besedili pripadnikov priseljskih skupnosti bi bili npr. v vsakem šolskem letu dve, v devetih letih 18 besedil.¹³ Poskrbeti bi bilo treba za raznolikost piscev glede na njihovo izvorno državo in številčno sorazmernost: največ priseljencev prihaja iz držav nekdanje skupne države Jugoslavije, torej naj bo največ njihovih besedil.

Z vsakoletno uvrstitvijo treh besedil, ki so jih napisali pripadniki manjšinskih in priseljskih skupnosti, bi postala slovenska večkulturnost, večetničnost in večjezičnost vidnejša ter oprijemljivejša. Predlagam tudi, da bi bila besedila avtorjev/avtoric iz manjšinskih in priseljskih skupnosti v Sloveniji v berilih objavljena dvojezično: v maternih jezikih avtorjev/avtoric in v slovenščini.¹⁴ Za ta besedila ne predlagam posebnega vsebinskega sklopa (ponovne segregacije, marginalizacije), ampak vključenost v druge vsebinske/tematske/besedilno(z)vrstne sklope berila.

Slovenski zamejski in izseljenski avtorji/avtorice so že postali del slovenskih antologij, učnih načrtov in beril, vendar so (predvsem izseljenski) še vedno premalo prisotni (primerjaj Žitnik Serafin 2014b), zato bi bila prenova učnega načrta za slovenščino priložnost, da postanejo v slovenski kulturni zavesti vidnejši in bolj prepoznavni. S tem bodo slovenski prebivalci (in bralci) razvi(ja)li zavest o slovenski književnosti zunaj slovenske državne meje ter zavest o Sloveniji kot državi izseljevanja in

¹² Ob teh besedilih razvijamo medkulturno zmožnost pri učencih, ozaveščamo in presegamo predsodke, izpostavljamo (prikrite) primere diskriminacije (več o tem glej Vižintin 2013: 240–289). Predlagam tudi spolno enakopravnost izbranih avtorjev in avtoric (razmerje 50 : 50); to pogrešam v že izbranih besedilih (Poznanovič Jezeršek idr. 2011: 68–73).

¹³ Število besedil so predlogi, o katerih bi bila potrebna nadaljnja razprava. Pomembno je, da postanejo prezrti/nevidni književni ustvarjalci v slovenskem prostoru (pripadniki priseljskih in manjšinskih skupnosti) vidni (brani, obravnavani) znotraj vzgojno-izobraževalnega sistema, s tem pa posredno tudi bolj vidni pripadniki slovenske družbe.

¹⁴ Založnikom, ki skupaj z berili izdajajo zgoščenke z interpretacijami besedil, priporočam, da na zgoščenke uvrstijo branje v obeh jezikih, tj. v maternem jeziku pisca in v slovenščini. Učiteljem pri obravnavi teh besedil svetujem, da se za interpretativno branje v drugih jezikih predhodno dogovorijo s pripadniki manjšin/priseljencev iz šolske ali lokalne skupnosti; to je lahko priložnost za medpredmetno povezovanje ter medkulturno vzgojo in izobraževanje. Izkušnje v empirični raziskavi v treh šolskih okoljih (Vižintin 2013: 350, 395, 443) kažejo, da otroci priseljenci/potomci priseljencev/pripadniki manjšin z veseljem in ponosom berejo v maternem jeziku, če jih za to prosimo (in če se v razredu počutijo varno, če so lahko na svoj materni jezik ponosni, če imajo med poukom večkrat priložnost, da predstavijo svojo izvorno državo, kulturo ipd.).

priseljavanja. Predlagamo, da se v osnovni šoli predstavi vsaj devet izseljenskih in zamejskih avtorjev/avtoric, vsako leto vsaj eden.

Z vidika medkulturnosti bi bilo treba analizirati in evalvirati že izbrana književna besedila v učnem načrtu in učnih gradivih, saj se »medkulturna vzgoja ne udejanja zgolj z dodajanjem vsebin o tuji kulturi, temveč s poglobljeno preučitvijo obstoječih kurikularnih modelov« (Zudič Antonič 2010: 213). Če besedila vsebujejo primere stereotipov, predsodkov, diskriminacije, a jih ne presegajo, če s svojim sporočilom utrjujejo upravičenost privilegirane skupnosti za neenakopraven položaj v družbi, jih skupaj z učenci pri pouku književnosti kritično analiziramo (pasivna toleranca do nestrpnosti in diskriminacije to dvojje le podpira), kar od učiteljev zahteva razvito medkulturno zmožnost. »S pomočjo književnih besedil lahko učence senzibiliziramo za pozitivne prvine medkulturnosti, ob stereotipnih podobah in primerih diskriminacije pa razvijamo kritičnost in medkulturno ozaveščenost« (Blažić 2011: 178), za kar potrebujemo interpretativne, ne transmissijske učitelje (Barnes v: Žbogar 2007). Pri prenovi učnega načrta in gradiv ob diskriminatorskih besedilih zapišemo jasne standarde znanja ali pa jih zamenjamo z drugimi besedili. Predlagam, da izbrana besedila analiziramo skupaj s pripadniki drugih kulturnih, etničnih in/ali jezikovnih skupnosti, saj se pripadniki večinske skupnosti največkrat niti ne zavedamo moči in sporočilnosti prikritih diskriminacij, ki jo občutijo in doživljajo pripadniki nevečinskih skupnosti.

5 Zaključek

Najmanj težav z uvrščanjem v slovensko književnost imajo avtorji, rojeni v Sloveniji, s slovenskim maternim jezikom, torej predstavniki večinskega slovenskega naroda – pri čemer bi bilo treba poskrbeti za spolno enakopravnost. Sledijo jim predstavniki slovenske manjšine v sosednjih državah (t. i. zamejci, predvsem iz Italije in Avstrije) ter slovenski izseljenci (Pogačnik 2001), medtem ko o književnosti pripadnikov manjšin in priseljencev v Sloveniji – razen redkih izjem (Žitnik Serafin 2008) – doslej nismo razmišljali kot o slovenski književnosti. Izid dela *Iz jezika v jezik: antologija sodobne manjšinske in priseljske književnosti v Sloveniji* (Dimkova 2014) prinaša najbolj celosten pogled na tem področju v Sloveniji do zdaj.

V prispevku predlagam širše in bolj vključujoče razumevanje slovenske književnosti: poleg književnih ustvarjalcev, ki so predstavniki slovenskega večinskega prebivalstva, ter slovenskih zamejcev in izseljencev (slednjih bi lahko bilo več, prim. Žitnik Serafin 2014b) med slovenske književnike uvrščam še predstavnike ustavno zaščitene manjšine v Sloveniji (pripadniki italijanske, madžarske ali romske manjšine) ter priseljence (novopriseljene) in njihove potomce (t. i. druga/tretja generacija priseljencev), in to ne glede na materni jezik, v katerem pišejo. V skladu s tem razumevanjem predlagam prenovno pregledov slovenske književnosti, antologij, učnih načrtov in gradiv. Tudi pri pouku književnosti predlagam razvoj medkulturne zmožnosti (Šlibar 2006, Vižintin 2013) ter dejavno metodo poučevanja, in sicer problemsko-ustvarjalni pouk (Žbogar 2007; 2010). Sprememb bi se bilo treba lotiti načrtno,

upoštevajoč dosedanje spremembe in rezultate raziskav (Kolšek 2006, *Temeljni akt ...* 2010, Zupan Sosič, Nidorfer Šiškovič, Huber 2010, Žitnik Serafin 2008; 2014b. Dimkovska 2014 idr.), ter v sodelovanju s pripadniki manjšin in priseljencev, saj pripadniki večinske kulture v Sloveniji večinoma slabo ali (pre)malo poznamo besedno umetnost drugih kulturnih, etničnih in/ali jezikovnih skupnosti, ki sobivajo z nami v Sloveniji.

Literatura

- BLAŽIČ, Milena Mileva, 2011: *Branja mladinske književnosti: izbor člankov in razprav*. Ljubljana: Pedagoška fakulteta.
- CROBÁKOVÁ REPAR, Stanislava, 2009: *Slovenka na kvadrat: razglednice iz Slovenije, [Slo]vaške 2001–2009*. Ljubljana: KUD Apokalipsa.
- de TONI, Moreno, KOŽAR ROSULNIK, Klara, VIŽINTIN, Marijanca Ajša, 2013: *Razvijanje medkulturne zmožnosti pri učiteljih in učencih/Lo sviluppo della competenza interculturale degli insegnanti e degli allievi*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU; Trst: SLORI.
- DEGHENGI OLUJIĆ, Elis (ur.), 2006: *Versi diversi: poeti di due minoranze/Drugačni verzi: pesniki dveh manjšin*. Capodistria: Unione italiana.
- DIMKOVSKA, Lidija, 2005: Književnost priseljencev v Sloveniji – njene značilnosti in položaj v slovenski kulturi. *Dve domovini/Two Homelands* 22. 59–78.
- DIMKOVSKA, Lidija (ur.), 2014: *Iz jezika v jezik: antologija sodobne manjšinske in priseljske književnosti na Slovenskem*. Ljubljana: Društvo slovenskih pisateljev.
- JACEK KOZAK, Krištof, 2010: Literatura in medkulturnost. Mateja Sedmak, Ernest Žitko (ur.): *Razprave o medkulturnosti*. Koper: Univerzitetna založba Annales, Zgodovinsko društvo za južno Primorsko. 129–142.
- JOHNSON DEBELJAK, Erica, 2012a: Sem slovenska pisateljica: Ne pišem v slovenščini. *Pogledi.si* (3. 1. 2012). www.pogledi.si/mnenja/sem-slovenska-pisateljica-ne-pisem-v-slovenscini
- JOHNSON DEBELJAK, Erica, 2012b: Translator's Note. Janja Žitnik Serafin: *Bridges and Walls: Slovenian Multiethnic Literature and Culture*. Frankfurt am Main: Peter Lang. 15–16.
- KOLŠEK, Peter (ur.), 2006: *Nevihta sladkih rož: antologija slovenske poezije 20. stoletja*. Ljubljana: Študentska založba.
- KOŠUTA, Miran (ur.), 2006: *Drugačni verzi: pesniki dveh manjšin/Versi diversi: poeti di due minoranze*. Capodistria: Unione italiana.
- KREK, Janez, METLJAK, Mira (ur.), 2011: *Bela knjiga o vzgoji in izobraževanju v Republiki Sloveniji*. Ljubljana: Pedagoški inštitut.
- Locutio*, 2005, Mariborska literarna družba. www.locutio.si/
- MILHARČIČ HLADNIK, Mirjam, 2011a: Šola kot institucija izenačevanja razlik v precepu multikulture raznolikosti. *IB revija* 45/1–2. 13–18.
- MILHARČIČ HLADNIK, Mirjam (ur.), 2011b: *IN-IN: življenjske zgodbe o sestavljenih identitetah*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- MUGERLI, Maruša, 2005: Slovenski prevodi literarnih del priseljskih avtorjev po letu 1990. *Dve domovini/Two Homelands* 22. 79–93.
- Paralele*, 2014. www.jskd.si/literatura/zaloznistvo_literatura/paralele/uvod_paralele.htm
- POGAČNIK, Jože, 2001: Književnost v zamejstvu in zdomstvu. Jože Pogačnik idr. (ur.): *Slovenska književnost III*. Ljubljana: DZS. 351–401.
- POZNANOVIČ JEZERŠEK, Mojca idr., 2011: *Učni načrt. Program osnovna šola. Slovenščina*. Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport, Zavod RS za šolstvo. www.mizs.gov.si/fileadmin/mizs.gov.si/pageuploads/podrocje/os/prenovljeni_UN/UN_slovenscina_OS.pdf

- SKUBIC ERMENC, Klara, 2007: Vzgoja za sožitje med različnimi možna le kot subverzivna dejavnost učitelja? Silvo Devetak (ur.): *Zgodba o uspehu s priokusom grenkobe – diskriminacija v Sloveniji*. Maribor: ISCOMET – Inštitut za etnične in regionalne študije. 62–69.
- ŠLIBAR, Neva (ur.), 2006: *Barve strpnosti, besede drugačnosti, podobe tujosti: vzgoja za strpnost in sprejemanje drugačnosti preko mladinske književnosti*. Ljubljana: Filozofska fakulteta.
- Temeljni akt Društva slovenskih pisateljev, 29. 4. 2010: www.drustvo-dsp.si/file/12450/temeljni-akt-dsp.doc
- VIŽINTIN, Marijanca Ajša, 2012: Slovenske romske pravljice. *Otrok in knjiga* 39/83. 145–157.
- VIŽINTIN, Marijanca Ajša, 2013: *Vključevanje otrok priseljencev prve generacije in medkulturni dialog v slovenski osnovni šoli: doktorska disertacija*. Ljubljana: Pedagoška fakulteta.
- ZUDIČ ANTONIČ, Nives, 2010: Rojstvo in razvoj medkulturne vzgoje/Nascita e sviluppo dell'educazione interculturale. Mateja Sedmak, Ernest Žitko (ur.): *Razprave o medkulturnosti*. Koper: Univerzitetna založba Annales, Zgodovinsko društvo za južno Primorsko. 201–214.
- ZUPAN SOSIČ, Alojzija, NIDORFER ŠIŠKOVIČ, Mojca, HUBER, Damjan (ur.), 2010: *Antologija sodobne slovenske literature*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete.
- ŽBOGAR, Alenka, 2007: Za dejaven pouk književnosti. *Jezik in slovstvo* 52/1. 55–66.
- ŽBOGAR, Alenka, 2010: Kulturna identiteta in postmoderna družba pri pouku književnosti. *Slavistična revija* 58/3. 349–360.
- ŽITNIK SERAFIN, Janja, 2008: *Večkulturna Slovenija: položaj migrantske književnosti in kulture v slovenskem prostoru*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- ŽITNIK SERAFIN, Janja, 2014a: Vloga izseljenske/priseljenske književnosti in literarne vede pri raziskovanju migracij. *Dve domovini/Two Homelands* 39. 31–42.
- ŽITNIK SERAFIN, Janja, 2014b: Slovenske medkulturne vsebine v učnih gradivih za slovenski jezik in književnost. Alenka Žbogar (ur.): *Recepcija slovenske književnosti. Obdobja 33*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete. 567–574.
- ŽITNIK, Janja, GLUŠIČ, Helga (ur.), 1999: *Slovenska izseljenska književnost, 3 zvezki*. Ljubljana: ZRC, Rokus.